

REGISTRERINGSRAPPORT

Sagtomta Sjøstad

Lier kommune

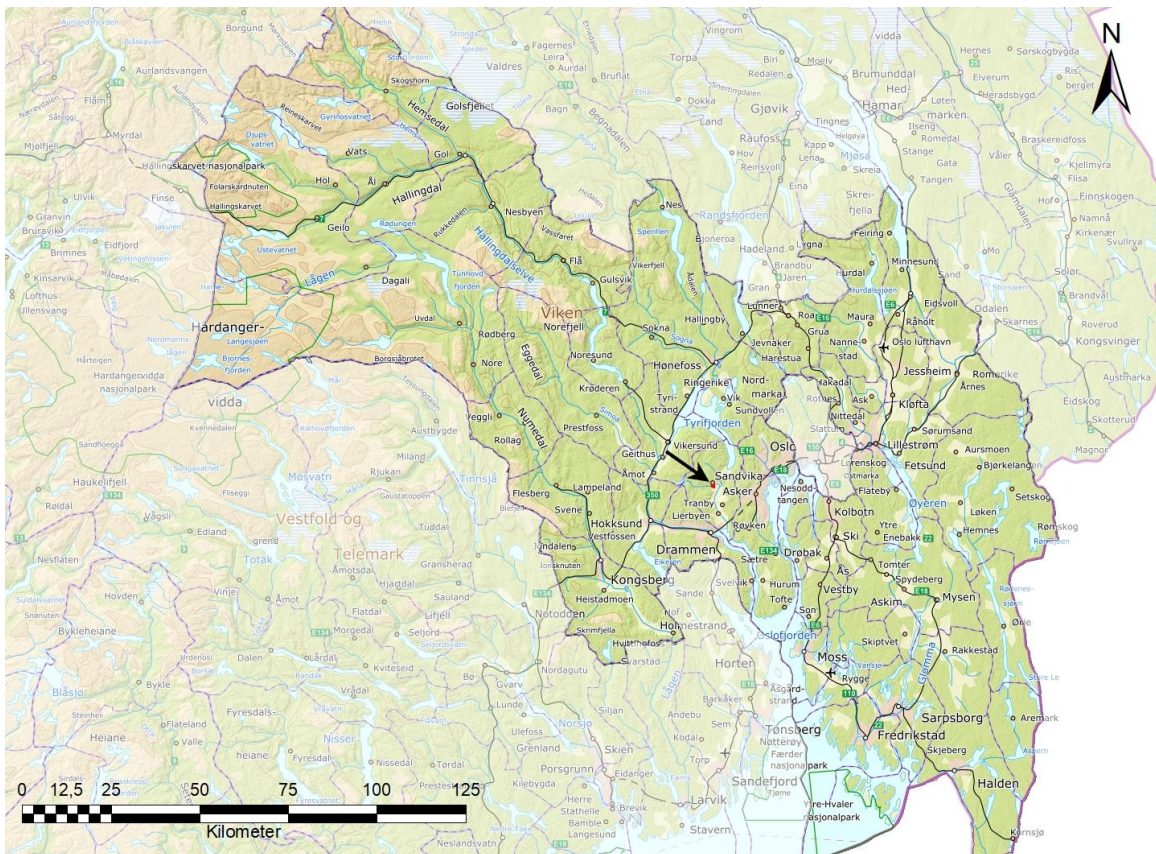
Frank Halvar N Røberg 2022

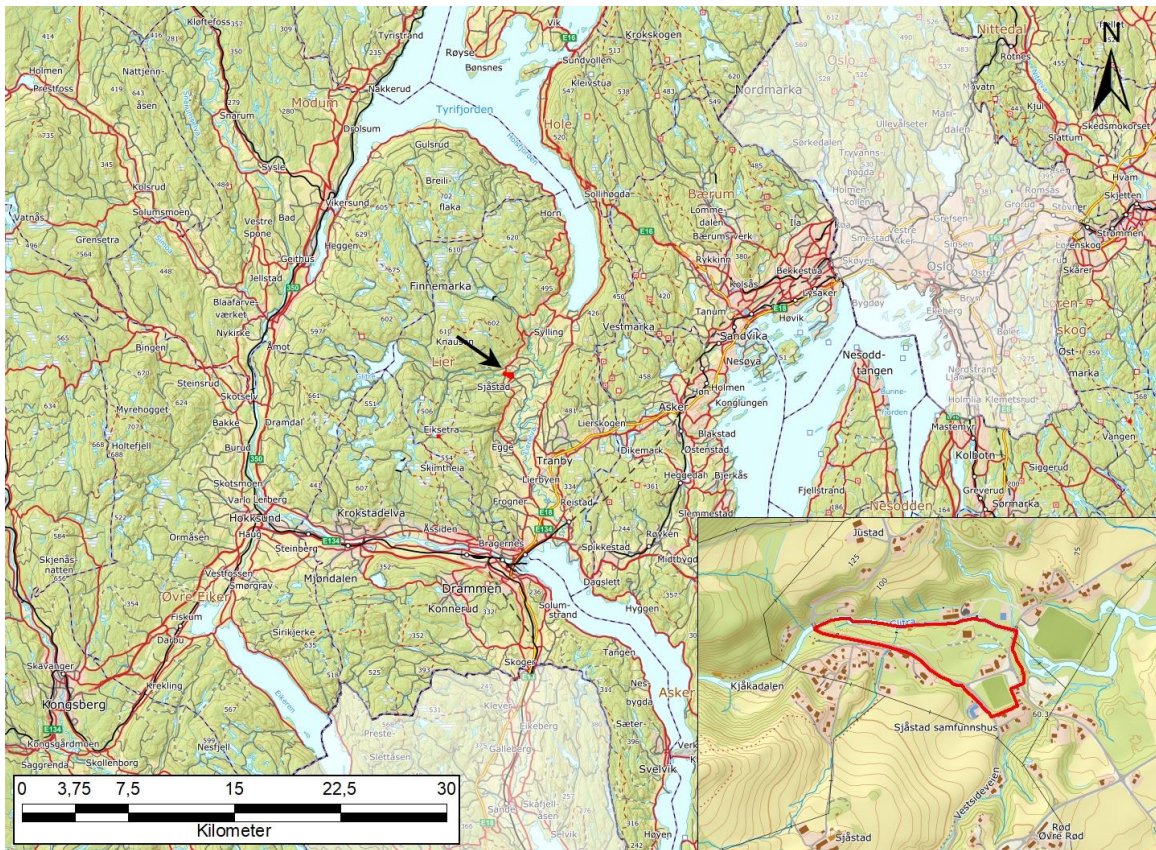
Saksnummer og navn		2021/24310	Sjøstad
Kommune		Lier	
Gårdsnavn – gnr./Bnr.		81/3	
Oppdragsgiver		Statskog	
Utført av	Periode	Type arbeid	Timer
Frank Halvar N Røberg	03.11.2021	Forarbeid	7,5
Frank Halvar N Røberg	4.11 - 8.11.2021	Registrering	22,5
Inger Marie Møistad	9.8.2021	Registrering	6
Frank Halvar N Røberg	5.4.2022	Etterarbeid	15
Sum			51
Faglige konklusjoner		Askeladden ID	
	Automatisk fredet kulturminne		
x	Ikke automatisk fredet kulturminne		
	Fra før kjent kulturminne		
	Utgravd i forbindelse med registreringen		
	Ingen funn		

Innhold

Bakgrunn for registreringen	5
Sammendrag.....	5
Områdebeskrivelse.....	5
Kulturminner i området	6
Metode.....	6
Undersøkelsen og resultater	7
Konklusjon	11

Figur 1: Kartutsnitt som viser hvor i Viken fylkeskommune registreringsområdet ligger.

Figur 2: Lokaliseringskart.

Bakgrunn for registreringen

Bakgrunnen for undersøkelsen er detaljregulering for Sagtomta på Sjøstad, i Lier kommune. Planområdet omfatter i hovedsak eiendom gnr. 81 bnr. 3. Formålet med planen er å legge til rette for boligbebyggelse innenfor del av eiendom gnr. 81 bnr.3, Sagtomta. Det er planlagt en blanding av boliger med både frittliggende eneboliger og annen småhusbebyggelse. Tiltakshaver er Statskog, mens planarbeidet utføres av Asplan Viak AS.

I det varslede planområde er det svært mange kulturminner fra nyere tid. Her finnes ruiner etter industribygg fra 1800- og 1900-tallet, men det finnes også fundamenter etter møller, veianlegg, og bygninger som er enda eldre. Det er opplysninger om at det kan ha vært mølledrift i dette området allerede i senmiddelalder, men det var ikke gode nok kunnskaper om dette. Det er derfor foretatt en arkeologisk registrering av planområdet.

Sammendrag

Viken fylkeskommune, ved seksjonen for feltarkeologi, gjennomførte en arkeologisk registrering i forbindelse med detaljregulering for Sagtomta på Sjøstad., gnr./bnr. 81/3. Under arbeidet ble det ikke funnet automatisk fredete kulturminner, men det ble funnet et høyt antall kulturminner fra nyere tid.

Feltarbeidet ble fullført 8.11.2021 av arkeolog Frank Halvar N. Røberg. Inkludert kjøring, for- og etterarbeid tok registreringen 51 timer.

Områdebeskrivelse

Planområdet avgrenses i nord av elven Glitra, i nordvest og sør av Vestsidenveien og i øst og sørøst av Banaveien. Det er også en idrettsbane av grus sørøst som er del av tiltaksområdet. Terrenget innenfor tiltaksområdet er meget kupert og variert. Det er noen flate områder, men mye består av helling mot elven, spesielt på vestsiden, ellers er det flere store forsenkninger i øst.

Figur 3: Gamleveien innenfor tiltaksområdet. Den er brukt i dag som tursti.

Kulturminner i området

Det er ikke registrert automatisk fredete kulturminner i nærområdet. Det er registrert noen nyere tids kullmiler nordvest for tiltaksområdet, ID 274666 og 274672. Disse kan være relatert til jernhammeren på Sjøstad og som befinner seg innenfor tiltaksområdet.

Metode

Planområdet ble registrert med overflaterregistrering. Metoden fungerer på følgende måte:

Overflaterregistrering

I skog og utmark blir området befart til fots og gjennomgått systematisk for å se etter synlige kulturminner, som gravhauger/røyser, steinstrenger, kullgroper, tjæremiler, tufter, hulveier mfl. Undergrunnen blir sondert ved hjelp av jordbor, en ca. 1 meter lang metallstang der det er frest ut et spor som gjør det mulig å ta ut en profil av undergrunnen. Overflatebefaringen gir også grunnlag for planlegging av eventuelle videre undersøkelser. Områdets topografi, undergrunn og plassering i forhold til kjente funn i nærområdet vurderes.

Undersøkelsen og resultater

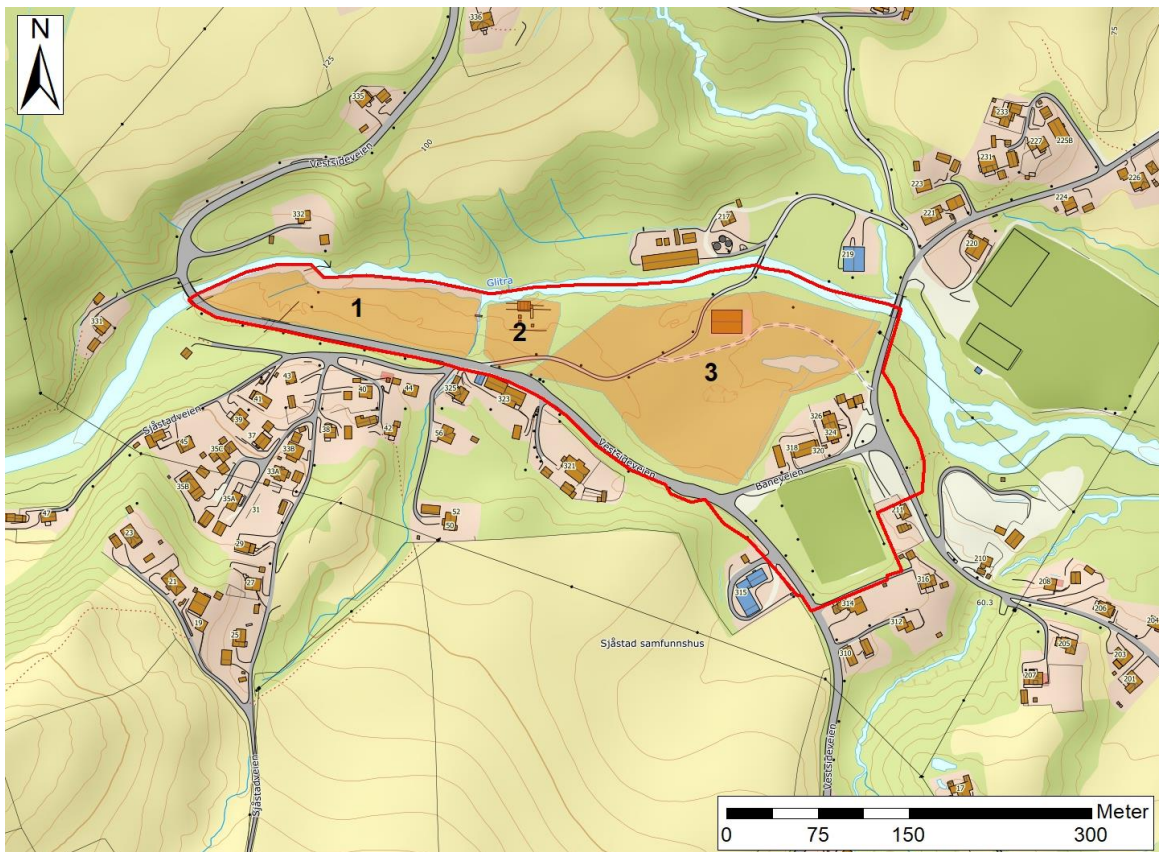
Undersøkelsen ble gjennomført i perioden 9.8.2021 til 08.11.2021, med en overflateregistrering av tiltaksområdet. Undersøkelsen ble gjennomført av Frank Halvar Røberg og Inger Marie Møistad. Det ble ikke funnet automatisk fredete kulturminner under undersøkelsen. Det ble allikevel funnet et stort antall etterreformatoriske kulturminner. På grunn av det høye antall av kulturminner ble saksbehandler Lars Hovland fra arkeologi seksjonen og saksbehandler Jørn Erik Jensen, fra bygningsmiljø med for å gjøre en totalvurdering av kulturminnene.

Figur 4: Det er stort mengde jernslag i jernhammertuften.

Nyere tids kulturminner

Innenfor tiltaksområdet er det spor etter flere kulturminner fra etterreformatorisk tid som er relatert til industrivirksomhet. Grunnmurer, fundamenter og gjenstander som relateres til sag- og møllerdrift, jernproduksjon, trevarefabrikk, strømproduksjon og jernbanevirksomhet. Trevarefabrikken var i sin tid Liers største industribedrift. Det er mulig å dele tiltaksområdet i 3 områder relatert til disse virksomhetene, men hele området representerer en kontinuitet i den tidlig industrialisering av Sjøstad og Lier, samt har vært arbeidsplass for flere generasjoner av lokale innbyggere. Området har derfor en viktig plass i lokalhistorien.

Figur 5: Kart som viser 3 områder med forskjellige kulturminnetyper.

Området 1 viser til de eldste kulturminnene i tiltaksområdet. Her ble det funnet ruiner etter flere bygninger, deponi av kull og rester etter jernhammertuft med en stor konsentrasjon av jernslag. Det er dokumentert at jernhammeren var i bruk fra 1703, samt flere møller langs elven. Det er funn av flere kværnesteiner i området. Samt jernstenger fra industriaktiviteten i området. Det var også et sagbruk i bruk her helt frem til-1900 tallet. Det antas at det først sagbruket ved fosset er fra 1500-tallet. Det er sannsynlig at aktiviteten i området er eldre enn dette, muligens tilbake til middelalder. På grunn av den kontinuerlige aktiviteten i området er spor av middelalderbygninger vanskelig å finne, siden de kan ha blitt fjernet eller befinner seg under de bygningene som kommer senere. Da eieren av Dikemark Jernverk kjøpte Sjøstad i 1703, ble det bygd en stangjernshammer på Sjøstad. Da Herman Holter fikk skjøte på gården gbnr. 10/3 i 1708, var det tatt forbehold om at «den på Sjøstad grunn bestående hammer med alle sine tilhørende bygninger, damstokker, festesluser, vassdrag, demninger og renner, så og hammersmedfolks hus med deres grunn, kullhus og fornødne kullbunner, fri og uhindret vei og gang til og fra samme hammer, hus og steder, med ellers alt det som til hammerens fullkomne bruk i så måte behøves kunne, skal være reservert i dette kjøp og fremdeles aldeles fritt forbeholdt Dikemark Jernverk heretter som hittil» (Holm, Erik C., 2002).

Figur 6: Tuft etter jernhammer.

Figur 7: Kværnstein med jernhammertuft i bakgrunnen.

Figur 8: Grunnmur etter tuft.

Figur 9: Det er mange ruiner spredt over hele den vestre siden av traseen.

Figur 10: Rester etter vannvei.

Figur 11: En jernstang som er 2 m lang som ble produsert i jernhammer og som ligger ved tuft etter jernhammeren.

I **området 2** er det en veldig godt bevart kraftverksbygning, samt ruiner etter trevarefabrikken grunnlagt i 1879 og som brant ned i 1899. Kraftverket ble oppført i 1917. Bygningen er en viktig del av Liers lokale historie om hvordan elektrisitet ble tilgjengelig for befolkningen i denne perioden. Driften ble avsluttet i 1978, og bygningen ser ikke ut til å ha vært i bruk siden den gang. Etter å ha visuelt undersøkt bygningen kunne vi konstatere at den er i relativ god stand, selv om den trenger oppussing.

Figur 12: Kraftverkshus.

Figur 13: Strømturbin inn i kraftverkshus.

I **området 3** er det rester etter togtraseen for Lierbanen. Lierbanen fra Sylling til Lier stasjon, med sidespor til Sjøstad ble åpnet 12. juli 1904. Sidesporet ble brukt for transport av planker produsert på Sjøstad. Området hvor togspor befant seg, samt en veldig godt bevart togbro er fortsatt godt synlig og er per i dag brukt som turstier.

Figur 14: Lierbanen.

Figur 15: Steinbrua for tog befinner seg ved krysset mellom Vestsidenveien og Baneveien innenfor tiltaksområdet.

Selv om det ikke ble funnet kulturminner som kunne med sikkerhet dateres til før reformasjonen og derfor er automatisk fredet, er de etterreformatoriske kulturminner i området av en kvalitet og kvantitet som er sjelden. Funnene viser at i de siste 500 år var området en viktig arbeidsplass for lokalbefolkning og viser tidlig industrialisering av området. Et sånt kulturlandskap, selv om det ikke er automatisk fredet, har stor kulturell og sosial verdi for lokalbefolkning.

Konklusjon

Viken fylkeskommune, ved seksjonen for feltarkeologi, gjennomførte en arkeologisk registrering i forbindelse med detaljregulering for Sagtomta på Sjøstad., gnr./bnr. 81/3. Under arbeidet ble det ikke funnet automatisk fredete kulturminner, men det ble funnet et høyt antall kulturminner fra nyere tid. Disse kulturminner representere en viktig del av den industri historie i Sjøstad og Lier kommune.

5 april 2022

Frank Halvar N Røberg
Feltarkeolog

Literatur:

Holm, Erik C., 2002: «Sjøstadhammeren», s.52. Det var denti, Lier Historielags årbok nr.13

Holm, Erik C., 2003/2004: «Hofgaard-ene og Sjøastad Trævarefabrik», s70. Det var denti, Lier Historielags årbok nr.14

Vedlagt fra Lier Historielags medlemsblad: Gammelt Nytt, siden 3

Årets turer håper vi å kunne gjennomføre i løpet av høsten, avhengig av smittevernsreglene. Vi regner med å ha mer informasjon i neste utgave av Gammelt Nytt.

Litt informasjon om kveldsturen vi har i tankene:

SJÅSTAD INDUSTRIOMRÅDE

Da Statsskog i 2018 hogg ned trær og vegetasjon i området mellom Vestsidveien og Glitreelva på Sjøstad, kom det til syne en rekke spor etter eldre og nyere industrivirksomhet. Grunnmur, fundamenter og gjenstander som avslører stor aktivitet omkring sag- og mølledrift fra 1500-tallet og fram til Sjaastad Trævarefabrik på 1800-tallet. Sistnevnte var i sin tid Liers største industribedrift. Området er kjent stoff for dagens eldre, som har vokst opp på Sjøstad, mens de fleste liunger har aldri hørt om dette.

To lokale ildsjeler, Grethe Kristoffersen og Dagfinn Muggenud er opptatt av å bevare historien. De bor like i nærheten og tilbringer mye tid i området. De har ryddet og gravd fram gjenstander, bl.a. møllesteiner, rundjern fra smeltehytte og grunnmur fra en oppgangssag, trolig fra 1500-tallet. Den eneste bygningen som står igjen, er en kraftstasjon. Den ble bygget på starten av forrige århundre og var i drift til 1978.

Historielaget har gjennom Erik Holms artikler grundig dokumentert området historie i to av lagets årbøker, nr. 13 og 14. («Sjaastadhammeren» og «Hofgaard-ene og Sjaastad Trævarefabrik»)

Håpet er at det i framtida kan anlegges en kulturminnepark i området med informasjonsskilt om stedets historie.

Viken viser vei.

Postadresse: Viken fylkeskommune,
Postboks 220, 1702 Sarpsborg
Sentralbord: 32 30 00 00
post@viken.no

viken.no